

به نام پروردگار مهربان

# حفظیات علوم و فنون ادبی

دهم | یازدهم | دوازدهم

سعید عنبرستانی



## مقدمه

### سلام به تو دوست عزیز!

لفظ و معنی را به تیغ از یکدگر نتوان برید  
کیست صائب تا کند جانان و جان از هم جدا

### معرفی کتاب

در بخش «تاریخ ادبیات» سعی شده است تمام اطلاعات کتاب درسی از حالت تشریحی به صورت نمایه‌های دیداری‌تر درآید تا به آموزش، طبقه‌بندی و حفظ مطالب کمک کند.

در بخش «سبک‌شناسی» هم با طبقه‌بندی مطالب حفظی، سعی کرده‌ایم «تحلیل متون» را به صورت جدول‌های هدفمند و دیداری در آوریم تا تحلیل متون شکل منطقی پیدا کند و دانش‌آموزان عزیز مسیری منطقی و مشخص برای پردازش و تحلیل اطلاعات خود داشته باشند.

در بخش «زیبایی‌شناسی شعر»، «آرایه‌های ادبی» در قالب عبارتهای کوتاه و هدفمند پردازش شده‌اند، تا ضمن بررسی دقیق تک‌تک آرایه‌های ادبی، با تمرین و تکرار این آموخته‌ها در متون نظم و نثر ملکه ذهن شوند.

در بخش «موسیقی شعر» به دو موضوع «قافیه» و «عروض» پرداخته شده است. برای یادگیری قافیه، وزن و اجزای آن

کوشیده‌ایم ضمن آموزش کلی آموخته‌ها، وزن‌های پرتکرار و تمام آنچه موجب درک بیشتر موسیقی شعر سنتی و نو می‌شود را بیاوریم. فهرست آثاری که در سه کتاب علوم و فنون ۱ و ۲ و ۳ آمده و تمام لغات و کنایات مهم سه کتاب را آوردیم تا هیچ سؤالی برای پاسخ دانش‌آموزی از علوم و فنون ادبی متوسطه دوم بی‌جواب نماند!

### تشکر و قدردانی

- مدیر محترم انتشارات جناب آقای احمد اختیاری
- دوست دیرین و عزیزم شهریار قبادی، ناظر علمی کتاب
- مدیر تولید شایسته انتشارات، سرکار خانم سمیرا سیاوشی
- عزیزان همراه در تولید که همدلی و همکاری تام و تمامی با این اثر داشتند: آقای میلاد صفایی مدیر فنی حرفه‌ای و آقای محمد شریفی‌پیشه صفحه‌آرای صبور و دقیق مجموعه.
- عزیزانی که در مراحل اولیه تألیف و تولید کتاب یاری‌گر من بودند و اگر همراهی صمیمانه ایشان نبود، تألیف این کتاب هرگز شروع نمی‌شد: امیرحسین حیدری (ویراستار پیگیر مهروماه)، سید مصطفی خاتمی، احمد مرادی (از همکاران سابق بخش تولید)
- حنانه مسلم‌خانی رتبه ۱۷ رشته علوم انسانی کنکور ۹۸ و همه دختران خوبم در دبیرستان راه شایستگان که در بازبینی نهایی این اثر در کنار من بودند.

**سعید عنبرستانی**

**پاییز یک هزار و سیصد و نود و هشت**

# فهرست

## بخش ۱ تاریخ ادبیات ایران ۷

۸	نمای کلی
۱۶	تاریخ ادبیات ۱
۲۷	تاریخ ادبیات ۲
۴۵	تاریخ ادبیات ۳

## بخش ۲ سبک‌شناسی و تحلیل متن ۷۹

۸۰	نمای کلی
۸۶	سبک‌شناسی و تحلیل متن ۱
۱۰۴	سبک‌شناسی و تحلیل متن ۲
۱۲۰	سبک‌شناسی و تحلیل متن ۳

## بخش ۳ زیبایی‌شناسی ۱۳۱

۱۳۲	نمای کلی
۱۳۵	زیبایی‌شناسی ۱
۱۴۰	زیبایی‌شناسی ۲
۱۴۷	زیبایی‌شناسی ۳

## بخش ۴ موسیقی شعر ۱۵۵

۱۵۶	نمای کلی
۱۵۹	موسیقی شعر ۱
۱۶۹	موسیقی شعر ۲
۱۷۸	موسیقی شعر ۳

## پیوست ۱۹۱

۱۹۲	فهرست آثار علوم و فنون ادبی ۱ و ۲ و ۳
۲۱۲	فهرست واژگان و کنایات



# بخش ۱ تاریخ ادبیات ایران



# نمای کلی

## تاریخ ادبیات ایران (۱)

### ۱ زبان و ادبیات پیش از اسلام (زبان‌های ایرانی از نظر تاریخی)

۱ فارسی باستان

۲ فارسی میانه

۳ فارسی نو

### ۲ شکل‌گیری و گسترش زبان و ادبیات ایران

سه قرن اول هجری

قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

شعر فارسی در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم

۱ آغاز شعر فارسی

۲ ویژگی‌های شعر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم

۳ موضوعات و درون‌مایه

### نثر فارسی در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم

۱ ویژگی‌های نثر فارسی در این دوره

۲ مهم‌ترین آثار منشور قرن چهارم و پنجم

۱ شاهنامهٔ ابومنصوری

۲ ترجمهٔ تفسیر طبری

۳ تاریخ بلعمی

### ۳ زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم

- عوامل گسترش زبان و ادبیات فارسی
- پدیده‌های عمده زبان فارسی در این دوره
- شعر فارسی در قرون پنجم و ششم
  - ۱ ویژگی‌های شعر این دوره
  - ۲ موضوعات و درون‌مایه
- نثر فارسی در قرون پنجم و ششم
  - ۱ علل توجه نویسندگان به فارسی‌نویسی
  - ۲ انواع نثر در این دوره
  - نثر موزون (مسجع)
  - نثر مصنوع
  - سبک‌های لحن فارسی

## تاریخ ادبیات ایران (۲)

### ۱ تاریخ ادبیات فارسی در قرن هفتم

- تأثیر حمله مغول بر ادبیات
  - رونق ادبیات عرفانی
  - سبک عراقی و دلایل نام‌گذاری آن
  - وضعیت زبان در قرن هفتم
  - ۱ عوامل مخرب زبان در این دوره
  - ۲ پیامدهای مثبت حمله مغول
- تأثیر حمله مغول بر زبان
- شعر فارسی در این قرن

### ۳ موضوعات و درون‌مایه

- رایج‌ترین انواع شعر این دوره: حماسی، مدحی و غنایی
- اوج حماسه ملی ایران و شعر حماسی در شعر فردوسی
- رواج و تثبیت شعر مدحی یا مدیحه سرایی به پیروی از شعر عربی
- استحکام و قوت یافتن شعر غنایی با شاعرانی مانند رودکی و شهید بلخی
- پیدایش شعر حکمی و اندرزی (تعلیمی) که در دوره بعد (سلجوقیان) به پختگی رسید.
- ادامه شیوه سرودن موعظه و نصیحت (قرن چهارم) در شعر شاعرانی مانند کسایی مروزی و ناصر خسرو
- آغاز داستان‌سرایی و قصه‌پردازی و آوردن حکایت و مثل در شعر

### ۱ ویژگی‌های نثر فارسی در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم

#### نثر فارسی در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

- رواج و رونق نثر فارسی در کنار شعر در عصر سامانی
- تألیف آثار گوناگون به زبان فارسی دری
- سادگی و روانی زبان نوشته‌ها
- موضوع اصلی نثر این دوره: حماسی، ملی و تاریخی
- آوردن اصطلاحات علمی و اشعار و امثال رایج

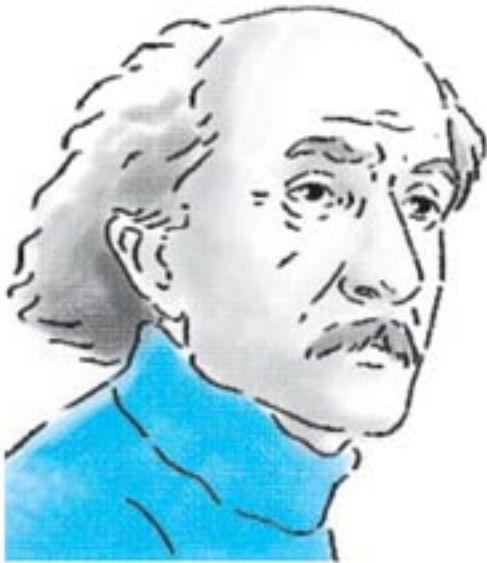
### ۲ مهم‌ترین آثار منثور قرن چهارم و پنجم

- شاهنامه ابومنصوری
- ترجمه تفسیر طبری
- تاریخ بلعمی





## نیما یوشیج



علی اسفندیاری (نیما یوشیج)

بنیان‌گذار شعر نو (نیمایی) و ملقب

به «پدر شعر نو»

تلاش برای نزدیک کردن شعر به

هنجارهای نثر و سادگی

کوشش برای ایجاد تغییراتی در قالب، زبان و مضمون شعر

بهره‌گیری از واژگان روزمره، عامیانه و نو

نهراسیدن از کاربرد ترکیب‌های تازه

انتشار منظومهٔ افسانه در سال ۱۳۰۱ هجری شمسی به‌عنوان

بیانیهٔ شعر نو

### مثال:

در شب تیره دیوانه‌ای کاو      دل به رنگی گریزان سپرده

در درهٔ سرد و خلوت نشسته      هم‌چو ساقهٔ گیاهی فسرده

می‌کند داستانی غم‌آور...

### مهم‌ترین ویژگی‌های منظومهٔ افسانه

تغییر در آوردن جایگاه قافیه

نگاه نو و نگرش عاطفی به واقعیات ملموس

سیر آزاد تخیل

نزدیکی به ادبیات نمایشی

سرایش شعر «ققنوس» در سال ۱۳۱۶

تثبیت جریان‌های نوگرایی شعری نیما با سرایش شعر

«ققنوس» توسط نیما



## نثر فارسی دوره معاصر

نثر معاصر، نثر ساده و داستانی است. انواع ادبی رایج دیگر: ادبیات نمایشی، ادبیات داستانی، سفرنامه و مقاله گرایش به سادگی تحت تأثیر آثار ترجمه شده از زبان های اروپایی در دوره بیداری آشنایی با تحقیقات و تبعات اروپاییان نیز باعث تغییر روش تاریخ نویسی و تحقیق در مسایل ادبی پیشگامی پیشگامان در گرایش به رمان نویسی و نثر داستانی به معنای نوین آن نگارش اولین ها در بسیاری گونه های ادبی از جمله: سفرنامه خیالی، رمان تاریخی، رمان اجتماعی، داستان کوتاه، نمایشنامه آغازگر داستان معاصر گسترش داستان نویسی با آثار نویسندگان نسل اول ظهور نسل جدید نویسندگان با تلفیق شیوه داستان نویسان دوره گذشته با شیوه داستان نویسان غربی

## اولین ها در ادبیات معاصر

### اولین سفرنامه های خیالی

عبدالرحیم تبریزی (طالبوف)  
زین العابدین مراغه ای

### نگارش اولین رمان تاریخی

■ «شمس و طغرا» از «محمدباقر میرزا خسروی»

### نگارش و انتشار اولین رمان اجتماعی در سال ۱۳۰۱ هجری

■ «تهران مخوف» از «مرتضی مشفق کاظمی»



### سید محمد علی جمالزاده

آغازگردستان نویسی فارسی به شیوه نوین با مجموعه داستان «یکی بود، یکی نبود» در خانواده‌ای روحانی در اصفهان به دنیا آمد و در تهران تحصیل کرد. به کشورهای لبنان، فرانسه و آلمان رفت. توجه به سبک نویسندگی و کاربرد کلمات عامیانه و متداول در نثر بیش‌تر از توجه به محتوا تلاش برای نزدیک کردن کلام به طبع خوانندگان پیروی از سبک نویسندگانی مانند «زین‌العابدین مراغه‌ای» در «سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ» و «علی‌اکبر دهخدا» در «چرند و پرند»

#### آثار:

- یکی بود، یکی نبود (داستان کوتاه)
- راه‌آب‌نامه
- تلخ و شیرین

### جلال آل احمد



در خانواده‌ای مذهبی در طالقان متولد شد. در جوانی چند ماه در نجف درس طلبگی خواند. پس از بازگشت به ایران به احزاب سیاسی پیوست. پس از آن به معلمی و سپس به نویسندگی روی آورد.

# نمای کلی

## سبک‌شناسی و تحلیل متون ادبی (۱)

### ۱ کلیات و مبانی علوم و فنون ادبی

- متن و انواع آن
- ادب و اقسام دانش‌های ادبی
- معانی اصطلاحی ادبیات
- تفاوت ادبیات و زبان
- فصاحت
- بلاغت

### ۲ انواع طبقه‌بندی آثار (در کالبدشکافی و تحلیل متون)

- شیوه‌های طبقه‌بندی متون و آثار
  - ۱ بر اساس دیدگاه‌ها
  - ۲ بر اساس انواع ادبی
  - ۳ بر اساس ساختمان (شکل قالب)
- آسان‌ترین شیوه طبقه‌بندی آثار
  - الف از دیدگاه زبان - قلمرو زبان
    - ۱ سطح واژگان
    - ۲ سطح دستوری یا نحوی

### ویژگی‌های ادبی

- ۱ قصیده؛ قالب عمده شعر
- ۲ شکل‌گیری قالب‌های مسمط، ترجیع‌بند، مثنوی و غزل (در اواخر این دوره رشد می‌یابد).
- ۳ قافیه و ردیف ساده
- ۴ آرایه‌های ادبی طبیعی و در حد اعتدال
- ۵ تشبیهات حسی در توصیف پدیده‌ها

### ویژگی‌های فکری

- ۱ زمینی بودن عشق و معشوق
- ۲ واقع‌گرایی شعر؛ طبیعی، ساده، محسوس و عینی بودن توصیفات
- ۳ حاکمیت روح حماسه بر ادبیات
- ۴ غلبه روح شادی، نشاط و خوش‌باشی
- ۵ ساده بودن فکر و کلام (هنوز با پیچیدگی‌های عرفانی، حکمی و فلسفی آمیخته نشده است).
- ۶ ساده، عملی و دستوری بودن اشعار پندآموز و اندرزگونه این سبک
- ۷ مضمون عمده اشعار این سبک: حماسه، مدح، اندرز و وصف

### دوره‌های نثر سبک خراسانی

- دوره سامانی
- دوره غزنوی و سلجوقی

### ویژگی‌های نثر دوره سامانی

- ایجاز و اختصار در لفظ و معنا
- تکرار فعل یا اسم به ضرورت معنی

# سبک‌شناسی و تحلیل متون ادبی (۲)

سبک‌شناسی قرن‌های هفتم، هشتم و نهم - سبک عراقی

۱

## مختصات و ویژگی‌های شعر سبک عراقی

### ویژگی‌های زبانی

- چهارچوب کلی زبان مانند سبک خراسانی
- کم شدن لغات اصیل فارسی و افزایش لغات عربی
- جایگزینی علامت استمرار «می» به جای «همی»
- کاربرد حرف اضافه «در» به جای «اندر»
- کاهش کاربرد «ایدون، ایدر، ابا، ابرو ...»
- کاهش کاربرد حرف نشانه «مر» در کنار مفعول
- آمیختگی مختصات نو و کهن در شعر (مهم‌ترین ویژگی زبانی سبک عراقی)

### ویژگی‌های ادبی

- افزایش کاربرد غزل و گسترش آن و تثبیت «تخلص» در انتهای آن
- توجه به علوم ادبی از جمله بیان و بدیع
- کاهش کاربرد «قصیده» و خروج شعر از دربار
- رواج غزل عارفانه و عاشقانه



#### ◀ بدیع معنوی:

- ورود طبیعی آرایه‌های بدیعی به شعر
- پسندیده بودن ابهام و معنی‌گریزی
- توجه به معنا و مفهوم
- جهت‌دهی محتوا و مفهوم به فرم و شکل

### ویژگی‌های فکری شعر دوره معاصر

#### ◀ محتوا:

- زمینی بودن معشوق (مانند دوره‌های آغازین شعر فارسی)
- مردم معمولی و عادی جامعه (عامه مردم)، مخاطب شعر شاعران

#### ◀ تفکر شاعر:

- زمینی و پیرامون امور دنیوی
- نامحدود بودن و تنوع موضوع
- آزادی شاعر در انتخاب موضوع
- توجه به مسائل خصوصی، سیاسی و اجتماعی در شعر

#### ◀ لحن شاعر:

- صمیمانه و متواضعانه
- کم شدن مدح، ذم و هجو

### ◀ سبک‌شناسی نثر دوره معاصر (تا انقلاب اسلامی)

### ویژگی‌های زبانی نثر معاصر

#### ◀ واژگانی:

- راه‌یابی واژگان اروپایی به زبان
- کاسته شدن واژه‌های عربی
- ورود واژه‌ها، کنایات و اصطلاحات عامیانه به نثر داستانی

# نمای کلی

## زیبایی‌شناسی (۱)

### ۱ بدیع لفظی

#### واج‌آرایی و واژه‌آرایی

۱ واج‌آرایی

۲ واژه‌آرایی

#### سجع

تعریف سجع

فواید سجع

انواع سجع

سجع متوازی

سجع مطرف

سجع متوازن

#### موازنه و ترصیع

■ ترصیع

#### جناس

تعریف جناس

انواع جناس

۱ جناس همسان (تام)



◀ اگر اختلاف دو واژه بیشتر از یک حرف (واج) نباشد جناس خواهد بود.

### ◀ انواع جناس ناهمسان (ناقص):

اختلافی  
افزایشی  
حرکتی

**اختلافی:** دو واژه که در یک واج (آغاز، میان، پایان) متفاوت هستند.

**مثال:** ناب، باب / نیم، نرم / نام، کام

**افزایشی:** دو واژه که یکی نسبت به دیگری یک واج (در آغاز، میان

یا پایان) بیش تر دارد. **مثال:** نام، کنام / ناز، نیاز / قیام، قیامت

**حرکتی:** دو واژه که فقط در مصوت‌های کوتاه (حرکت‌ها) متفاوت

هستند. **مثال:** گل و گِل، مَهر و مِهر

**نکته:** اگر اختلاف دو واژه بیش تر از یک حرف باشد، دیگر جناس نخواهند بود.

### ◀ جمع‌بندی

#### شباهت و تفاوت انواع جناس ناهمسان

— **اختلافی:** ناهمسانی دو واژه در یکی از حروف اول، وسط، یا آخر

— **افزایشی:** ناهمسانی دو واژه در تعداد حروف

— **حرکتی:** ناهمسانی دو واژه در مصوت‌های کوتاه

### ◀ اشتقاق (هم‌ریشگی)

■ یکسانی دو واژه در چند واج

■ هم‌ریشه بودن دو یا چند واژه در حروف اصلی (ریشه)

**نکته:** اشتقاق از عوامل غنای موسیقی لفظی شعر است.

خشم مثل آتش است. (تشبیه گسترده سهرکنی با حذف وجه شبه)  
 خشم، آتشی است که می سوزاند. (تشبیه گسترده سهرکنی با حذف ادات تشبیه)  
 خشم، آتش است. (تشبیه فشرده یا بلیغ اسنادی)  
 آتش خشم (تشبیه فشرده یا بلیغ اضافی)

## ۲ استعاره

**معنی لغوی:** وام گرفتن و عاریت گرفتن.  
**تعریف:** کاربرد واژه‌ای است به جای واژه‌ای دیگر به دلیل شباهت در ویژگی یا صفتی مشترک.  
 مجاز استوار بر بنیاد شباهت است.  
 با ذکر یکی از طرفین تشبیه و قصد طرف دیگر آن تشبیه «استعاره» پدید می‌آید.  
 «استعاره» برخاسته از تشبیه فشرده است، با این تفاوت که یکی از ارکان اصلی آن حذف می‌شود و از این حیث به تفکر بیش‌تری نیاز دارد و خیال‌انگیزتر از تشبیه است.  
 بسته به این که کدام یک از ارکان اصلی حذف شود، استعاره به دو گونه مصرّحه (آشکار) و مکنّیه (پنهان) تقسیم می‌شود.  
**◀ استعاره مصرّحه (آشکار):** این است که چیزی (مشبّه‌به) را به جای مشابهش «مشبّه» آورده باشند.

### مثال:

خانه دل ما را از کرم عمارت کن پیش از آنکه این خانه رونهد به ویرانی  
 در مصراع نخست «خانه دل» اضافه تشبیهی است و شاعر دل «مشبه» را به خانه «مشبه به» تشبیه کرده است، ولی در مصراع دوم لفظ «خانه» را به جای دل به کار برده است که به آن «استعاره مصرّحه» می‌گوییم.

# نمای کلی

## موسیقی (۱)

### ۱ سازه‌ها و عوامل تأثیرگذاری شعر فارسی

- عوامل تأثیرگذاری شعر فارسی
  - عاطفه
  - زبان
  - وزن
    - ویژگی‌های وزن
    - کشف لحن شعر و متن
  - خیال

### ۲ قافیه

- تأثیرات قافیه
- قواعد قافیه
  - قاعده ۱
  - قاعده ۲
- قافیه درونی
- ذوقافیتین
- قافیه در شعر نو

### ۳ وزن شعر فارسی

- مقدمه عروض



### ◀ مراحل پیدا کردن وزن شعر:



- ◀ **خوانش:** درست خواندن و فصیح خواندن شعر مطابق با آهنگ و ریتم مطلوب هر شعر
- ◀ **خط عروضی:** درست نوشتن شعر براساس خوانش درست آن شعر (مطابق با آنچه می خوانیم).

**نکته:** اگر همزه آغازی برخی کلمات و هجاها را تلفظ نمی کنیم در خط عروضی نیز آنها را نمی نویسیم؛ مانند: پیش آر - پیشار

### ◀ انواع تقطیع

#### ۱ تقطیع هجایی

- قطعه قطعه کردن شعر به هجاها
- مشخص کردن هجاهای شعر (کوتاه، بلند، کشیده)
- جدا کردن مرز هجاها با خط عمودی و مشخص کردن نوع هجاها با توجه به تعداد مصوتها

#### ۲ تقطیع به ارکان

- درنگ منظمی را که در میان پایه های آوایی هر مصراع احساس می کنیم، تقطیع به ارکان می گوئیم.
- ◀ **خوشه هجایی:** علامت های نشان دهنده هر پایه آوایی و رکن عروضی
- ◀ **وزن واژه (اسم رکن):** معادل آوایی و نماد آوایی هر یک از پایه های ارکان عروضی
- هر مصراع از چند دسته حداکثر چهار هجایی تشکیل می شود که به هر کدام یک «پایه آوایی» یا «رکن عروضی» می گوئیم، علامت های نشان دهنده هر پایه را «خوشه هجایی» می نامیم.

### مهمترین خوشه‌های هجایی و اوزان

فعولن	U - -
مفاعیلن	U - - -
فاعلاتن	- - U -
مستفعلن	- U - -

### سایر خوشه‌های هجایی و اوزان آنها

با تغییر هریک از هجاها و تبدیل هجاهای بلند به کوتاه یا حذف آنها از همین خوشه‌ها؛ خوشه‌های دیگری به دست می‌آید:

- ۱ U - - - ← فاعلاتن
- ۲ U - - ← فاعلُن: با حذف هجای پایانی «فاعلاتن»
- ۳ U U - - ← فَعَلَاتُن: با کوتاه شدن هجای اول «فاعلاتن»
- ۴ U - U U ← فَعَلَاتُ: با کوتاه شدن هجاهای اول و آخر «فاعلاتن»
- ۵ U - U - ← فاعلاتُ: با کوتاه شدن هجای آخر «فاعلاتن»
- ۶ U U - ← فَعْلُن: با کوتاه شدن هجای اول و حذف هجای آخر «فاعلاتن»
- ۷ - - - ← فعلن (فاعل): با حذف دو هجای ابتدایی «فاعلاتن»
- ۸ - - ← فع: با حذف سه هجای آخر «فاعلاتن»
- ۹ - - - - U ← مفاعیلن
- ۱۰ U - - U ← مفاعیلُ: با کوتاه شدن هجای پایانی «مفاعیلن»
- ۱۱ - U - U ← مفاعِلن: با کوتاه شدن هجای سوم «مفاعیلن»
- ۱۲ U U - U ← مفاعِلُ: با کوتاه شدن هجاهای سوم و چهارم «مفاعیلن»

**تفاوت اختیارات زبانی و وزنی**

■ اختیارات زبانی **قابلیت‌ها** و **تسهیلاتی** را در تلفظ برای شاعر فراهم می‌سازد تا به ضرورت از آن‌ها استفاده کند، بدون آن که موجب تغییری در وزن شود. اختیارات وزنی **امکان تغییراتی** کوچک در وزن است که به گوش فارسی‌زبانان عیب محسوب نمی‌شود و صرفاً به وزن و آهنگ شعر مربوط می‌شود.

**اختیارات شاعری - وزنی**

۳

۱ بلند بودن هجای پایانی

۲ آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن

۳ ابدال

۴ قلب

**اختیار وزنی «بلند بودن هجای پایان مصراع»**

■ **هجای پایانی هر مصراع** همیشه هجای **بلند** است. شاعر اجازه دارد **هجای پایانی** را هجای کشیده یا هجای کوتاه بیاورد و هم‌چنان **بلند** بشمارد.

**مثال:**

شنیدم که در روز امید و بیم    بدان را به نیکان ببخشید کریم

**نکته:** در پایان نیم مصراع اول اوزان دولختی همسان (دوری) نیز این اختیار اعمال می‌شود.

**اختیار وزنی «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن»**

■ شاعر می‌تواند در رکن اول مصراع به جای **فعلاتن** ( ل ل - - ) از رکن **فاعلاتن** ( ل - - ) استفاده کند.